

Wystawa (NIE)WIDZIALNE POMNIKI WOLNOŚCI, prezentuje typologię wizualną upamiętnień zniesienia pańszczyzny w postaci krzyży i kapliczek, które odszukał i udokumentował Wojciech Wilczyk w latach 2020–2024. Seria zawiera 136 zdjęć pomników z terenu dawnych zaborów – austriackiego (Galicja), rosyjskiego (Królestwo Polskie), pruskiego (Górny Śląsk), będących widocznym śladem początku końca feudalizmu na terytorium współczesnego państwa polskiego.

Ponieważ na obiektach tych umieszczano inskrypcje dziękczynne dla cesarza Ferdynanda I lub cara Aleksandra II, napisy takie były często zamalowywane pobiłą wapienną, skuwane, zaś same upamiętnienia dedykowano wtórnie (głównie w byłym zaborze rosyjskim) Tadeuszowi Kościuszce lub z intencją uczczenia kolejnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości (co ciekawe, proceder ten ma miejsce do dziś, krzyż pańszczyźniany w Prandocinie-Iłach dedykowano po odnowieniu w 2005 roku pamięci Jana Pawła II).

Na wystawie pokazujemy wybór 44 fotografii. Całość materiału jest prezentowana w postaci projekcji.

W kolejnych przestrzeniach galerii znajdują się narzędzia dyscyplinowania ludzi pracujących na folwarkach (baty i pieniądze zastępcze) oraz dwa doświadczenia dźwiękowe, oparte o współczesny (z 2023 roku) i archiwalny (z 1964 roku) materiał etnograficzny opracowany dźwiękowo i teatralnie.

Aby ich wysłuchać, wystarczy skorzystać z dostępnych w galerii urządzeń mp3 ze słuchawkami.

Zespół kuratorski:
Adam Mazur, Tomasz Romanowicz,
Magdalena Zych

Fotograficzna typologia upamiętnień:
Wojciech Wilczyk

Ścieżka audio – badania terenowe:
Dorota Majkowska-Szajer,
Justyna Matwijewicz, Rafał Mazur,
Magdalena Zych

Kompozycja „Krzyże wolności”:
Rafał Mazur

Ścieżka audio – materiały archiwalne:
Lewis Gibson, Agnieszka Jakimiak,
Bryce Lease, Halszka Lehman,
Lena Schmischeiner, Tomasz Romanowicz, Magdalena Zych

Kompozycja „Archiwum”:
Lewis Gibson

Produkcja:
Magda Milewska

Montaż:
Adam Mąka

Identyfikacja wizualna wystawy:
Parastudio*

WSPÓŁORGANIZATOR:

MUZEUM
ETNOGRAFICZNE
W KRAKOWIE

Institucja Kultury
Województwa
Małopolskiego

MAŁOPOLSKA

PARTNERZY:

MUZEUM
ARCHEOLOGICZNE
I ETNOGRAFICZNE
W ŁODZI

województwo
łódzkie

Institucja kultury
Samorządu
Województwa Łódzkiego

ROYAL CENTRAL
SCHOOL OF SPEECH & DRAMA
UNIVERSITY OF LONDON

FESTIWAL
ŁÓDŹ
WIELU
KULTUR

INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE:

Polskie Towarzystwo
Ludoznawcze Oddział
w Łodzi

Polskie Towarzystwo
Ludoznawcze Oddział
w Krakowie

PATRONI MEDIALNI:

Wystawa (NIE)WIDZIALNE POMNIKI WOLNOŚCI, prezentuje typologię wizualną upamiętnień zniesienia pańszczyzny w postaci krzyży i kapliczek, które odszukał i udokumentował Wojciech Wilczyk w latach 2020–2024. Seria zawiera 136 zdjęć pomników z terenu dawnych zaborów – austriackiego (Galicja), rosyjskiego (Królestwo Polskie), pruskiego (Górny Śląsk), będących widocznym śladem początku końca feudalizmu na terytorium współczesnego państwa polskiego.

Ponieważ na obiektach tych umieszczano inskrypcje dziękczynne dla cesarza Ferdynanda I lub cara Aleksandra II, napisy takie były często zamalowywane pobiałą wapienną, skuwane, zaś same upamiętnienia dedykowano wtórnie (głównie w byłym zaborze rosyjskim) Tadeuszowi Kościuszce lub z intencją uczczenia kolejnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości (co ciekawe, proceder ten ma miejsce do dziś, krzyż pańszczyźniany w Prandocinie-Iłach dedykowano po odnowieniu w 2005 roku pamięci Jana Pawła II).

Na wystawie pokazujemy wybór 44 fotografii. Całość materiału jest prezentowana w postaci projekcji.

W kolejnych przestrzeniach galerii znajdują się narzędzia dyscyplinowania ludzi pracujących na folwarkach (baty i pieniądze zastępcze) oraz dwa doświadczenia dźwiękowe, oparte o współczesny (z 2023 roku) i archiwalny (z 1964 roku) materiał etnograficzny opracowany dźwiękowo i teatralnie.

Aby ich wysłuchać, wystarczy skorzystać z dostępnych w galerii urządzeń mp3 ze słuchawkami.

**Wojciech Wilczyk
(NIE)WIDZIALNE POMNIKI WOLNOŚCI**

Latem 2023 roku Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie przeprowadziło badania terenowe na temat upamiętnień zniesienia pańszczyzny. Dorota Majkowska-Szajer, Justyna Matwijewicz i Magdalena Zych dokumentowały echa feudalnych relacji w codziennym życiu w 14 miejscowościach oraz ich okolicach, były to wsie dawnej Galicji i Królestwa Polskiego.

Badaczki rozmawiały z ich mieszkańcami o własności gruntów, stosunkach pracy, źródłach dochodów, kierunkach i celach migracji, przeszłości prababek i przyszłości wnucząt. Godziny płynęły na spotkaniach w Biedrzykowicach, Bóbrce, Bykowcach, Dziurkowie, Goździelinie, Iwanowicach Włościańskich, Janowicach, Korzenicy, Krzczonowicach, Makowie, Nozdrzcu, Szczytnikach, Ubieszynie i w Uluczu-Hroszówce.

W oparciu o wyniki badań przygotowaliśmy doświadczenie dźwiękowe. Wypowiedzi wybrane z kilkudziesięciu rozmów można usłyszeć w kompozycji Rafała Mazura. Wybrzmiewają w niej też fragmenty pejzaży dźwiękowych, które artysta zarejestrował w okolicy pomników w południe i o północy, na parkingu przed kościołem, na przystanku autobusowym skąd jeździ się do szkół średnich. Nagrywał potok za kapliczką i rzekę opon trących o asfalt, warczenie diesli, wizg mknących tirów, przeprawę promową i szynobus. Kondukt pogrzebowy, imprezę pod księżycem, kasy w delikatesach, korytarze szkoły podstawowej, atmosferę urzędu gminy, odgłosy nieużywanych latami żaren, hałasy w zbożu i wiele innych dźwięków płynącego tam życia.

► Włącz ścieżkę nr 1. Wsłuchaj się.

Zapraszamy do obejrzenia fragmentów rozmów ze Stanisławem Krycińskim, Szymonem Modrzejewskim i Pawłem Putonem, badaczami tematu upamiętnień zniesienia pańszczyzny.

**Wojciech Wilczyk
(NIE)WIDZIALNE POMNIKI WOLNOŚCI**

W 1964 roku Irena Lechowa (1924 – 1991), etnografka związana z Łodzią, zbierała w Wojszycach opowieści o pracy na folwarkach w okolicach Kutna. Notatki z jej badań przechowywane są w Archiwum Etnograficznym Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Tomasz Romanowicz wybrał z nich i opracował kilkanaście stron relacji robotników sięgających przełomu XIX i XX wieku, Agnieszka Jakimiak ułożyła je w opowieść, swego głosu użyczyły archiwom Halszka Lehman i Lena Schmischeiner. Bryce Lease oraz Lewis Gibson zrealizowali i wyreżyserowali nagrania.

► **Włącz ścieżkę nr 2. Wsłuchaj się.**

W dwóch mniejszych gablotach znajdują się przykłady pieniędzy zastępczych, tzw. bonów dominialnych – to fragment kolekcji numizmatycznej Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. W okresie gospodarki pańszczyźnianej, ale także w czasach po uwłaszczeniu (po 1864 roku), w niektórych majątkach pracę robotników opłacano bonami, które można było zrealizować wyłącznie w obrębie folwarku, poza nim były bezwartościowym świstkiem papieru.

W większej gablocie: dwa narzędzia, używane do dyscyplinowania zwierząt i ludzi. To pleciony bat z Kurpiów Białych (przed 1948) i bat „kańczug” z okolic Biłgoraja (przed 1938), wypożyczone z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Przykład notatek z badań terenowych Ireny Lechowej.

Znajdują się tam również naszkicowane przez rzeźbiarza Władysława Chajca (1904–1986) sceny przemocy, której świadkiem był jego dziadek w czasie rabacji w 1846 roku w Kamienicy Górnej pod Jasłem. Dodaliśmy opis wydarzeń autorstwa Chajca i jego korespondencję z Franciszkiem Kotulą (1900–1983), etnografem, który zamówił u artysty ten materiał. To archiwalia wypożyczone z Muzeum Etnograficznego w Rzeszowie.

**Wojciech Wilczyk
(NIE)WIDZIALNE POMNIKI WOLNOŚCI**